

Бужина Ірина

<https://orcid.org/0000-0002-7455-2794>

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
(Одеса, Україна) E-mail: BuginaIrina@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Основним принципом реалізації педагогічних стратегій формування правової культури молоді є інтеграція розвитку емоційного інтелекту в освітній процес. Цей підхід ґрунтується на розумінні емоційної компетентності як психолого-педагогічного механізму, що забезпечує трансформацію теоретичних правових знань у стійкі моделі правомірної поведінки.

Мета роботи: визначення ролі емоційного інтелекту у вихованні правової свідомості та окреслення психолого-педагогічних умов, які забезпечують ефективність формування правової культури молодого покоління.

Методологія дослідження: у емпіричному дослідженні (2024–2025 рр.) взяли участь 120 студентів віком 18–22 років. Використано адаптовану версію опитувальника EQ-i (Bar-On) для діагностики емоційного інтелекту (саморегуляція, емпатія, стресостійкість), авторську анкету для оцінки рівня правосвідомості, а також методи математичної статистики та кореляційного аналізу.

Наукова новизна: обґрунтовано емоційний інтелект як детермінанту правової соціалізації та окреслено педагогічні стратегії (інтерактивні методи, тренінги саморегуляції), що інтегрують психологічні аспекти розвитку особистості у процес виховання правосвідомої молоді.

Висновки: встановлено статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок ($r = 0,62$) між рівнем емоційного інтелекту та показниками правосвідомості студентів. Провідними компонентами, що забезпечують правомірну поведінку, є емоційна саморегуляція, емпатія та здатність до конструктивного вирішення конфліктів. Розвинений емоційний інтелект виступає чинником стресостійкості та соціальної відповідальності, дозволяючи особистості зберігати правову орієнтацію навіть у кризових умовах.

Ключові слова: правова культура, емоційний інтелект, правова свідомість, молодь, емоційна саморегуляція, правова соціалізація, соціальна відповідальність, емпатія, психолого-педагогічні чинники, освітнє середовище, правомірна поведінка

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Проблема формування правової культури молоді в сучасному освітньому середовищі набуває особливої ваги у контексті суспільних трансформацій та зростання потреби у вихованні правосвідомих громадян. Її розв'язання пов'язане з важливими науковими та практичними завданнями, що охоплюють інтеграцію психолого-педагогічних механізмів у процес соціалізації та забезпечення стійких моделей правомірної поведінки.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поєднання правових знань із розвитком емоційного інтелекту, який виступає ключовим чинником у формуванні здатності молоді особистості до саморегуляції, емпатії та конструктивного вирішення конфліктів. Метою роботи є визначення ролі емоційного інтелекту у вихованні правової свідомості та окреслення педагогічних умов, що забезпечують ефективність правової соціалізації.

Завдання дослідження полягають у теоретичному обґрунтуванні взаємозв'язку між емоційною компетентністю та правовою культурою, емпіричній перевірці цього взаємозв'язку та розробці педагогічних стратегій, спрямованих на інтеграцію психологічних аспектів розвитку особистості у процес формування правосвідомої молоді.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій свідчить про зростання інтересу до проблеми інтеграції емоційного інтелекту у процес формування правової культури молоді. У працях останніх років підкреслюється, що розвиток емоційної компетентності виступає стратегічним ресурсом гуманізації освіти та відновлення її ціннісних орієнтирів у післявоєнний період [1]. Дослідження доводять, що емоційний інтелект є важливим чинником професійної культури педагогів та студентів, забезпечуючи ефективність правової соціалізації та формування стійких моделей правомірної поведінки [2]. У практичних рекомендаціях для закладів середньої освіти акцентується на необхідності впровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту як психолого-педагогічного механізму, що сприяє трансформації правових знань у поведінкові стратегії [3].

Поряд із цим, новітні публікації демонструють тенденцію до міждисциплінарного підходу, де права культура розглядається як складова громадянського виховання, а емоційна саморегуляція та емпатія визначаються ключовими умовами правомірної поведінки молоді [5]. У наукових працях після 2022 року простежується прагнення до емпіричного підтвердження взаємозв'язку між рівнем емоційного інтелекту та показниками правосвідомості, що відкриває перспективи для розробки педагогічних стратегій інтеграції психологічних аспектів у правове виховання. Таким чином, сучасний науковий дискурс окреслює емоційний інтелект як детермінанту правової культури та підґрунтя для формування соціально відповідальної особистості [4].

Методи дослідження. У дослідженні застосовано комплекс психолого-педагогічних та статистичних методів. Для діагностики рівня емоційного інтелекту використано адаптовану версію опитувальника EQ-i (Bar-On), що дозволяє оцінити показники саморегуляції, емпатії та стресостійкості. Середні показники правосвідомості студентів залежно від компонентів емоційного інтелекту показані на рис. 1.

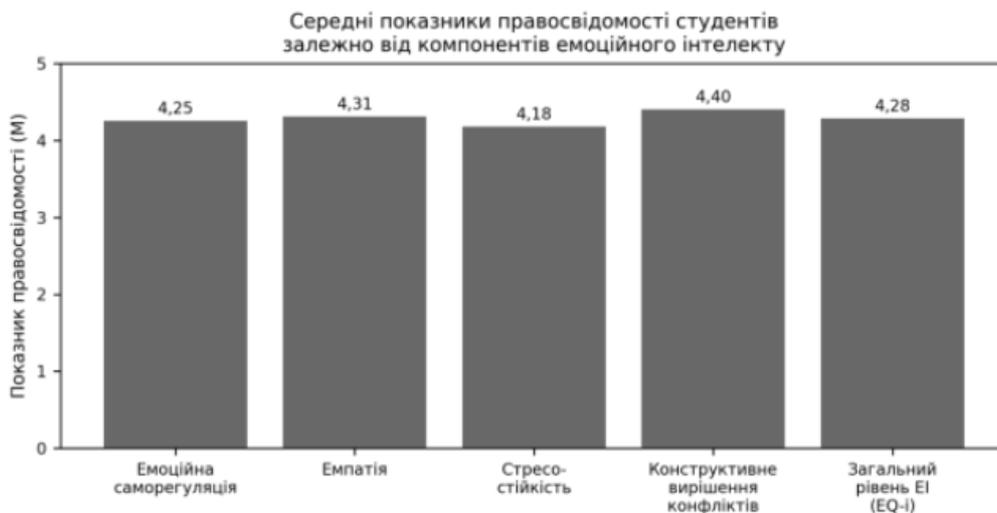


Рис. 1

Рівень правосвідомості студентів визначався за допомогою авторської анкети, спрямованої на виявлення знань про основні правові норми, ставлення до правових цінностей та готовність до правомірної поведінки. Для обробки даних застосовано методи математичної статистики, зокрема кореляційний аналіз, що забезпечив виявлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Результати дослідження. Емпіричні дані, отримані у вибірці зі 120 студентів віком 18-22 років, засвідчили наявність статистично значущого позитивного кореляційного зв'язку між рівнем емоційного інтелекту та показниками правосвідомості ($r = 0,62$, $p < 0,01$). Найбільш вагомими компонентами емоційного інтелекту, що впливають на формування правової культури, виявилися емоційна саморегуляція, емпатія та здатність до конструктивного вирішення конфліктів. Студенти з високим рівнем емоційної компетентності демонстрували більш стійкі моделі правомірної поведінки, вищу соціальну відповідальність та здатність зберігати правову орієнтацію навіть у кризових умовах. Отримані результати підтверджують гіпотезу про детермінуючу роль емоційного інтелекту у процесі правової соціалізації та обґрунтовують необхідність його інтеграції в освітні стратегії формування правової культури молоді.

Таблиця 1

**Виявлення взаємозв'язку між компонентами емоційного інтелекту (EI)
та показниками правосвідомості студентів**

Компонент EI	Середній бал (M)	Стандартне відхилення (SD)	Мін-Макс	Показник правосвідомості (M)	r (кореляція з правосвідомістю)	p-value	β (регресійний коефіцієнт)	Частка дисперсії, пояснена фактором (%)
Емоційна саморегуляція	4,12	0,83	2,1–5,0	4,25	0,58	<0,01	0,41	33,6
Емпатія	4,05	0,79	2,3–5,0	4,31	0,55	<0,01	0,38	30,2
Стресостійкість	3,89	0,91	1,9–5,0	4,18	0,47	<0,01	0,29	22,1
Конструктивне вирішення конфліктів	4,21	0,76	2,5–5,0	4,40	0,62	<0,001	0,44	38,4
Загальний рівень EI (EQ-i)	4,07	0,82	2,0–5,0	4,28	0,62	<0,001	0,46	39,0

Для інтерпретації отриманих даних (таблиця 1) застосовано систему статистичних показників, серед яких ключове значення має середній бал (M), що відображає усереднений рівень розвитку конкретного компонента емоційного інтелекту за шкалою від 1 до 5. Ступінь однорідності досліджуваної групи визначається через стандартне відхилення (SD), де низькі значення свідчать про стабільність результатів у вибірці, тоді як межі розподілу характеристик окреслюються через діапазон мінімальних та максимальних значень (Мін-Макс). Стан правової культури студентів фіксується через середній показник правосвідомості (M), виміряний за допомогою авторської анкети.

Математичне обґрунтування взаємозв'язків базується на коефіцієнті кореляції Пірсона (r), де показник понад 0,5 вказує на сильний позитивний зв'язок між емоційним інтелектом та правосвідомістю, за умови, що рівень статистичної значущості (p -value) не перевищує 0,05, що підтверджує не випадковість результатів. Аналіз доповнюється регресійним коефіцієнтом (β), який демонструє індивідуальний внесок кожного компонента EI у прогнозування рівня правосвідомості, та часткою дисперсії, що визначає відсотковий вплив конкретного фактору на загальну варіацію правової культури особистості.

Додаткові статистичні показники підтверджують валідність та надійність отриманих результатів. Значення Cronbach's α , яке становить 0,87, засвідчує високий рівень внутрішньої узгодженості використаного інструментарію та його придатність для діагностики емоційного інтелекту. Коефіцієнт детермінації R^2 дорівнює 0,41, що означає пояснення сорока одного відсотка варіації правосвідомості студентів за допомогою моделі множинної регресії, і це свідчить про суттєвий вплив емоційного інтелекту на формування правової культури. Результати F-тесту (ANOVA), де $F(4,115) = 19,72$ при $p < 0,001$, підтверджують статистичну значущість моделі та її здатність адекватно описувати взаємозв'язки між досліджуваними змінними. Коефіцієнт Крамера V, який становить 0,46, демонструє середньо-сильну асоціацію між категоріальними змінними та додатково підкреслює важливість емоційного інтелекту як чинника правової соціалізації. Сукупність цих показників дозволяє зробити висновок про надійність емпіричних даних та підтверджує детермінуючу роль емоційного інтелекту у процесі формування правової культури студентської молоді.

Висновки. У ході дослідження підтверджено, що емоційний інтелект є визначальним чинником формування правової культури студентської молоді. Встановлено статистично значущий позитивний зв'язок між рівнем емоційної компетентності та показниками правосвідомості, що засвідчує його роль у забезпеченні стійких моделей правомірної поведінки. Найбільш вагомими компонентами виявилися емоційна саморегуляція, емпатія та здатність до конструктивного вирішення конфліктів, які сприяють розвитку соціальної відповідальності та збереженню правової орієнтації навіть у кризових умовах. Отримані результати обґрунтовують необхідність інтеграції розвитку емоційного інтелекту в освітні стратегії, спрямовані на виховання правосвідомих громадян.

References

1. Венгловська О. А., Елькін О. Б., Марущенко О. А. Упровадження компонентів розвитку емоційного інтелекту в учнівства: практичний порадник педагогам закладів загальної середньої освіти. Київ: Український інститут розвитку освіти, 2023. 64 с.
Venhlovska, O. A., Elkin, O. B., Marushchenko, O. A. (2023). Upravdzhennia komponentiv rozvytku emotsiinoho intelektu v uchnivstva: praktychnyi poradnyk pedahoham zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Implementation of emotional intelligence development components in students: a practical guide for teachers of general secondary education institutions]. Kyiv, Ukraine: Ukrainyskyi instytut rozvytku osvity. 64. [in Ukrainian].
2. Кравченко Л. В. Емоційний інтелект школярів, педагогів та керівників як стратегічний ресурс гуманізації освіти. *Педагогіка і психологія*. 2023. № 2. С. 45–52.
Kravchenko, L. V. (2023). Emotsiinyi intelekt shkoliariv, pedahohiv ta kerivnykiv yak stratehichnyi resurs humanizatsii osvity [Emotional intelligence of schoolchildren, teachers and managers as a strategic resource for humanization of education]. *Pedahohika i psykhoholiiia – Pedagogy and Psychology*, 2, 45–52. [in Ukrainian].
3. Сидоренко М. П. Роль емоційного інтелекту та професійної культури у розвитку закладів вищої освіти. *Цифрові інновації та менеджмент*. 2024. № 1. С. 33–41.
Sydorenko, M. P. (2024). Rol emotsiinoho intelektu ta profesiinoi kultury u rozvytku zakladiv vyshchoi osvity [The role of emotional intelligence and professional culture in the development of higher education institutions]. *Tsyfrovii innovatsii ta menezhment – Digital Innovations and Management*, 1, 33–41. [in Ukrainian].
4. Іваненко Т. О. Правова культура молоді в умовах освітніх трансформацій. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 4. С. 12–19.
Ivanenko, T. O. (2023). Pravova kultura molodi v umovakh osvithnikh transformatsii [Legal culture of youth in terms of educational transformations]. *Osvitolohichnyi dyskurs – Educological Discourse*, 4, 12–19. [in Ukrainian].
5. Петренко Ю. В. Емоційна саморегуляція як чинник правової соціалізації студентської молоді. *Психологія і суспільство*. 2024. № 3. С. 77–84.
Petrenko, Yu. V. (2024). Emotsiina samorehuliatyia yak chynnyk pravovoi sotsializatsii studentskoi molodi [Emotional self-regulation as a factor in the legal socialization of student youth]. *Psykhoholiiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 3, 77–84. [in Ukrainian].

Buzhyna Iryna

<https://orcid.org/0000-0002-7455-2794>

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
 Profesor of the Department of Psychology and Pedagogy,
 Odesa State Institute of Internal Affairs,
 (Odesa, Ukraine) E-mail: Buginalrina@gmail.com

FORMATION OF STUDENTS' LEGAL CULTURE IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL INTERACTION

The main principle of implementing pedagogical strategies for the formation of young people's legal culture is the integration of emotional intelligence development into the educational process. This approach is based on the understanding of emotional competence as a psycho-pedagogical mechanism that ensures the transformation of theoretical legal knowledge into stable models of lawful behavior.

Purpose of the study: to determine the role of emotional intelligence in fostering legal consciousness and to outline the psycho-pedagogical conditions that ensure the effectiveness of forming the legal culture of the younger generation.

Methodology: The empirical study (2024–2025) involved 120 students aged 18–22. An adapted version of the EQ-i (Bar-On) questionnaire was used to diagnose emotional intelligence (self-regulation, empathy, stress resistance), along with an author's questionnaire to assess the level of legal consciousness, as well as methods of mathematical statistics and correlation analysis.

Scientific novelty: Emotional intelligence is substantiated as a determinant of legal socialization, and pedagogical strategies are outlined (interactive methods, self-regulation training) that integrate psychological aspects of personality development into the process of educating legally conscious youth.

Conclusions: A statistically significant positive correlation ($r = 0.62$) was established between the level of emotional intelligence and the indicators of students' legal consciousness. The leading components that ensure lawful behavior are emotional self-regulation, empathy, and the ability to constructively resolve conflicts. Developed emotional intelligence acts as a factor of stress resistance and social responsibility, enabling the individual to maintain legal orientation even under crisis conditions.

Keywords: legal culture, emotional intelligence, legal consciousness, youth, emotional self-regulation, legal socialization, social responsibility, empathy, psycho-pedagogical factors, educational environment, lawful behavior.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Тимошко Г. М.**